

Avdunstade associationer

Bastubryggan i sjön, vattenpumpen riggad, vedtraven påfylld och jag märker hur jag långsamt sveper in i ett autopilotläge. Funderar ännu på en kort bisats i ett manus levererat före semestern, finskan är ett vackert men svårt språk, låter sedan tanken fladdra bort som en fjärl i morgonsolen.

Samtidigt dyker nya och oförutsedda associationer upp. Till med drömmarna verkar bli annorlunda. Eller så handlar det bara om att jag vaknar upp långsammare och därför hinner fånga deras svans. Springer ned för en jättelik sanddyn, dyker i havet fyllt av stora vita rosformade sjöväxter, sitter sedan i en taxi, lyssnar okoncentrerat på hur någon talar om yngsta dotterns barndomsvänner Emma och Emmy ...

Medan jag lunkar sävligt upp mot sommarvillan inser jag hur en viss rubrikfråga i en kommande bok ska lösas. ”Jo, vi gör så”, hör jag mig själv tänka och är märkligt säker på att jag ska minnas det även efter semestern. Och visst gör jag det. Ja, ifall jag inte före det hinner vaska fram en bättre idé.

Den amerikanske psykologiprofessorn Daniel Levitin beskriver detta, i sin bestseller *The Organized Mind* (2014), som en kombination av två mentala processer, som ett sinnessillstånd då vi dagdrömmer, det vill säga fritt associerar och utan att vi märker det samtidigt bearbetar en fråga som vi länge har grunnat över. Ibland sker det också under en intensiv arbetsfas, det vill säga när tankarna flyter ut och plötsligt hjälper en att hitta en ny lösning på ett gammalt problem.

Det är dock ingen lätt sak att efteråt memorera och trovärdigt förklara hur denna insikt eller vaga tankefiguration har uppstått och sedan har destillerats till en genomtänkt tes eller ett genomgående tema i ett konstverk eller vetenskapligt arbete. Kanske är det därför många konstnärer vägrar att kommentera sina egna verk. De vet att en beskrivning av konstverkens ursprung och drivande tanke i bästa fall är endast riktgivande och oftast rent ut sagt lögnaktig.

Antagligen är det också därför som så många kreativa människors memoarer blir så intetsägande när de kommer in på den hårda kärnan i sina livsverk. De skriver levande om sin barndom, målar upp spektakulära händelser i sina liv, radar upp namnen på alla celebriteter de skakat hand med. Men när de ska beskriva hur de knådade fram de idéer och skapelser som gjort dem kända eller kanske rentav odödliga kläcker de ur sig pinsamma plattityder eller tiger som muren.

Den som gjort mig allra mest besviken på den punkt är den estniske författaren Jan Kross, vars förmåga att locka läsaren med på tidsresor och tvärt byta perspektiv var något som jag redan länge hade beundrat när jag läste hans memoarer. Men nej, inte ett ord om hur han fick idéerna till sina romaner och hur de förhöll sig till den sovjetiska vardag han levde.

Självfallet inser jag att dylika ”avslöjanden” lätt kunde ha förstört upplevelsen av hans produktion. Men samtidigt kan jag inte låta bli att hoppas att någon skulle hitta Kross hemliga dagboksanteckningar men alla hans dagdrömmar. Huller om buller.

Henrik Meinander, HBL 28.6.2017